

# Ollonborren- en föga romantisk skalbagge.

I Gabriel Jönssons berömda dikt heter det:

*"Vänta mig inte till sommaren Ellen då ska jag ännu ha linjen i norr.*

*Men när du står invid kyrkan om kvällen tänk då att jag är en yr ollonborr*

*som utan lov tar en törn mot din tinning och -medan du med händerna slår-*

*letar sig ner under bluslivets linning- allt medan månen i malvorna går."*

Detta är en mycket romantisk beskrivning av den välkända ollonborren som här i dikten skildrar längtan från sjömannen långt borta i Karibien hem till sin älskade Ellen vid Backafall på Ven. Få skalbaggar är så väl kända till sitt namn som ollonborren. Det är dock inte som en romantisk budbärare den blivit känd utan som en skadegörare av rang som ställt till det både i jordbruket och i våra trädgårdar. Ett vittnesmål om detta kommer år 1883 från lantbrukare P. Ohlsson, Röstånga Mölla.

## Kråkan ett nyttigt djur

I Skånes Allehanda läses följande insända uppsats:

*Denna berättelse härleder sig från en person, född i Vistofta, Torrlösa socken, på 1740-talet och död i Konga socken på 1830-talet. Berättelsen lyder i korthet så här:*

*På 1600-talet och in på 1700-talet inkommo flerfaldiga gånger så kallade ollonborrar till Skånes sjökuster igenom stark västanvind, dels flygande, men till största delen flytande på vattnet. I mina förfäders och i min barndomstid gjorde ollonborrarna stora förödelse på de närande grödorna, till och med på gräsmark och betesmark. Ollonborrarna hitkommo till sjöluften i så stora mängder, att angränsande socknars folk uppbadades för att ödelägga så många ollonborrar, som i deras makt stod. För att hindra deras spridning på landet, grävdes gropar längs utmed kusten, och ollonborrarna nedstaffades och nedtrampades och groparna igenfylldes med jord. Men de, som flydde inåt landet och lade sitt yngel, blevo av kråkor efter hand förstörda.*

*Efter denna lilla berättelse vill jag i korthet nämna egen erfarenhet. 1856 var det icke så litet ollonborrar, som nedlade sitt yngel för att tillväxa under 3:ne års tid. Jag försökte utrota dem med svavelrök, men utan framgång. År*

**— Kråkan ett nyttigt djur. I Skånes Alleh. läses följande insända uppsats:**

*"Denna berättelse härleder sig från en person, född i Westofta, Torrlösa socken, på 1740-talet och död i Konga socken på 1830-talet. Berättelsen lyder i korthet så här: På 1600-talet och in på 1700-talet inkommo flerfaldiga gånger så kallade ollonborrar till Skånes sjökuster igenom stark västanvind, dels flygande, men till största delen flytande på vattnet. I mina förfäders och i min barndomstid gjorde ollonborrarna stora förödelse på de närande grödorna, till och med på gräsmark och betesmark. Ollonborrarna hitkommo till sjöluften i så stora mängder, att angränsande socknars folk uppbadades för att ödelägga så många ollonborrar, som i deras makt stod. För att hindra deras spridning på landet, grävdes gropar längs utmed kusten, och ollonborrarna nedstaffades och nedtrampades och groparna igenfylldes med jord. Men de, som flydde inåt landet och lade sitt yngel, blevo af kråkor efter hand förstörda. — Efter denna lilla berättelse vill jag i korthet nämna egen erfarenhet. År 1856 var icke så litet ollonborrar, som nedlade sitt yngel för att tillväxa under 3:ne års tid. Jag försökte utrota dem med svavelrök, men utan framgång. 1858 förstörde dessa insekter flera hundra tunnor säd för mig. På träden försökte jag ett par dagar med 20 personer hvarje dag plocka dessa så kallade "fetpölser" eller "ommor", som vi trakterade svinen med. Första dagen åto svinen bra, men dermed var det slut. Kråkor och alikor (kajor) tyckte mycket om de plockade maskarna, men de som lågo i trädesjorden, kunde de ej åtkomma. Hvad var att göra? Plocka dem med människohänder, var alldeles omöjligt. Då fann jag på råd. Jag trefårade trädesjorden med årder och lät fårorna stå öppna, och i dessa fåror låg öfverhöljdt med mask. Der kom i millionvis kråkor och alikor, och dryga äro dessa på kosten, ty de åto rent upp. Sedan flydde jag fårornas kammar och fortsatte alltjemt på samma sätt, tills maskarne woro uppåtta. Jag kan just undra på hvad landstinget ämnar sätta i kråkans ställe, då det redan är bestämdt ett pris a 10 öre för hvarvt kråkhusvud för dessa fåglars utrotande, ehuru vi hvarje år mer och mindre ha varit af ollonborrar?"*

*Jag undrar alls icke öfver, att landtbrukarne se med sneda ögon på kråkorna, då de flockvis beträda den sådda åfern, men detta är endast en i botten uppriktig upplysning, kråkan vill visa landtmannen, att just på det stället fins mask.*

*Särskildt vill jag nämna, att jag i så fall har stort förtroende till landstinget, att på samma gång ett pris a 10 öre på hvarje kråkas husvud är bewiljad, så har naturligtvis landstinget något bättre och ändamålsenligare att sätta i kråkans ställe. Röstånga Mölla i april 1883.*

*P. Ohlsson.*

*1858 förstörde dessa insektär flera hundra tunnor säd för mig. På träden försökte jag ett par dagar med 20 personer varje dag plocka dessa så kallade "fetpölser" eller "ommor", som vi trakterade svinen med. Första dagen åto svinen bra, men därmed var det slut. Kråkor och Alikor (kajor) tyckte mycket om de plockade maskarna, men de som lågo i trädesjorden, kunde de ej åtkomma.*

*Vad var att göra? Plocka dem med människohänder, var alldeles omöjligt. Då fann jag på råd. Jag trefårade trädesjorden med årder och*

lät fårorna stå öppna, och i dess fåror låg överhöljt med mask. Det kom i millionvis kråkor och alikor, och dryga äro dessa på kosten, ty de åto rent upp. Sedan klyvde jag fårornas kammar och fortsatte alltjemt på samma sätt, tills maskarna voro uppätna. Jag kan just undra vad landstinget ämnar sätta i kråkornas ställe, då det redan är bestämt ett pris á 10 öre för vart kråkhuvud för dessa fåglars utrotande, ehuru vi varje år mer och mindre ha lidit av ollonborrar?

Jag undrar alls icke över, att lantbrukarna se med sneda ögon på kråkorna då de flockvis beträde den sådda åkern, men detta är endast en i botten uppriktig upplysning, kråkan vill visa lantmannen, att just på det stället finns mask.

Särskilt vill jag nämna, att jag i så fall har stort förtroende till landstinget, att på samma gång ett pris á 10 öre på varje kråkas huvud är beviljat, så har naturligtvis landstinget något bättre och ändamålsenligare att sätta i kråkans ställe.

Röstånga Mölla i april 1883. P. Ohlsson

Lantbrukare Ohlsson berättar om hur hans skörd drabbats av ollonborranas framfart och hur han med olika metoder försökt nedbringa ollonborrarnas skadegörelse. Han anger också att det tog en viss tid, tre år, från de vuxna ollonborrarnas äggläggning tills den nya generationen av ollonborrar var färdigutvecklad och kunde göra skada.

Ollonborren är vanlig i Röstångabygden och i hela Skåne och de flesta har säkert i olika sammanhang stött på den. Kanske har det varit under ollonborrens svärmningstid i maj.

Eller har någon förargat sig över de av råkor eller skator upphackade hålen i gräsmattan där de plockat åt sig ollonborrens feta larv som lever bl.a. på gräsrotter. I samband med



Ollonborren är en mellan 2–3 cm stor skalbagge som tillhör gruppen bladhorningar. Täckvingarna är rödbruna och skyddar inte helt bak-kroppen som är utdragen i en spets. En typisk karaktär är en rad stora trekantiga kritvita fläckar längs täckvingens underkant. (Rasbak).



Kråka med ollonborrelarv i näppen. Ill. Måns Sjöberg

svärmningen i maj, som sker i skymningen, lägger honorna sina ägg som kläcks efter en dryg månad. Larverna har redan från början en glupande aptit och angriper växternas rötter som snabbt skalas av. Den växande larven övervintrar på frostfritt djup och den fjärde sommaren, i juli månad förpuppar sig ollonborrlarven. Efter sex veckor kläcks den färdiga skalbaggen men den ligger kvar i sitt pupphölje hela vintern och kommer inte fram förrän till svärmningen i maj månad. Hela utvecklingen tar alltså fyra år och det är därför vi har "ollonborrar" vart fjärde år.

Det går knappast att undgå ollonborrens svärmning då den i skymningen påannonserar sin närvaro med ett surrande och brummande som hörs lång väg. Den är dock inte någon skicklig flygare och törnar lätt emot både det ena och det andra. Det är därför inte förvånande att den törnar emot Ellens tinning vid Backafall och faller som en sten rakt ner. Den poetiska föreställningen att den aktivt skulle söka sig ner "under bluslivets linning" är inte normalt för de flesta skalbaggar, inklusive ollonborren, som i stället alltid söker sig uppåt.

Att ollonborrarna orsakat stor skada såsom lantbrukare Ohlsson i Röstånga Mölla beskriver är väl belagt och i mitten av 1800-talet beviljades anslag ur allmänna medel till ollonborrens bekämpande. Under år 1891 insamlades i runda tal inom Malmöhus, Kristianstads och Hallands län cirka 445 miljoner ollonborrar.



*Det är denna stora feta ollonborrelarv vi kan stöta på i våra gräsmattor. Typisk är den krumböjda kroppen men sin rad av andningshål längs kroppen och genomskinliga blåaktiga bakkroppsspets. Det är denna larv som lantbrukare Ohlsson kallar "fettpölsar" och är ett gammalt och vardagligt namn på larven. (Botaurus, 2007).*

Om varje hona av dessa skulle lägga 25 ägg räknade man ut att det skulle kunna resultera i 5 miljarder ollonborrar (I Kristianstad län insamlades år 1891: 319 785 kg + 14 737 liter, 1895: 225 237 liter + 3316 kilo och 1899: 115 240 liter + 4738 kg). Siffrorna antyder att utrotningskampanjerna hade börjar ge effekt och vid sekelskiftet var ollonborrangreppen mer sporadiska. Sannolikt bidrog också i högsta grad en bakteriesjukdom som angrep larverna till dessa lyckade resultat.

Så vilka naturliga fiender har ollonborren? Lantbrukare Ohlsson utfordrade sina svin med "fettfölsarna" och de åt med god aptit åtminstone första dagen. De vildsvin som i våra trakter inte sällan vänder upp grässvålen tackar säkert inte nej till ollonborrlarverna. Grävlingar och mullvadar anses också vara förtjusta i den feta larven. Av fåglarna är det särskilt kråkfåglarna som eftertraktar skalbaggs-larven och lantbrukare Ohlsson nämner att "millionvis kråkor och alikor åto rent upp." Störst roll spelar dock den ovannämnda bakterien som kraftigt decimerade antalet ollonborrar. När det gäller numerären kråkor och alikor inställer sig en stor tveksamhet. I Skåne förekommer kråkan med c:a 1-3 par per km<sup>2</sup> och beräknat på en spridning över hela landskapet går det att uppskatta den totala populationen till c:a 13 500 par. Under häckningstid lämnar inte kråkan sitt revir vilket innebär att de kråkor som under denna period skulle besöka Röstånga Mölla inte är särskilt stort. Vintertid söker kråkan, tillsammans med kajor (alikor) upp övernattningsplatser och där kan det förekomma upp till ett par tusen kråkor. Att kråkor skulle flyga längre sträckor (över en mil) från övernattningsplatsen till "fettfölseåker" finner inget stöd i forskningen. Kajan är en tätortsfågel som kräver håligheter att häcka i och som kråkan utanför häckningstiden samlas på övernattningsställen. Sådana har på flera ställen i Skåne kunnat inräkna flera tusen kajor. Råkan är en kolonihäckande fågel som förekommer rikligt i hela den sydvästra halvan

av Skåne och längs ostkusten upp kring Kristianstad. Linné konstaterade (1727-1728) att råkan var "rikt förekommande" och under sin skånska resa 1749 skriver han att "råkorna ropa i alla träd som är planterade på slätten". I slutet av 1700-talet beräknas det häckade antalet råkar ha uppgått till mellan 50 - 100 000 par i Skåne. År 1892 anger T. Thott i ett arbete i Svenska Vetenskapsakademins Handlingar att "råkkolonier på Skåneslätten finns överallt där det finns träd om inte fåglarna förföljs alltför mycket". Idag har vi flera lokala råkkolonier i Röstånga och dess närhet men tidigare har det funnits lokalt riktigt stora kolonier (flera tusen bon) på olika platser i Skåne. Genom studier av råkornas födovägar vet vi att de föredrar larver av skalbaggar och fjärilar, dagmaskar och sädeskorn. De uppehåller sig därför på nysådda åkerfält på våren och har därför betraktas som skadedjur redan av Linné och som måste hållas efter. Man skulle mycket väl kunna tänka sig att det vid mitten av 1800 talet då lantbrukare Ohlsson kämpar mot ollonborreinvasionen i Röstånga Möllas närhet hade råkkolonier som var betydligt större än de som finns idag och att huvuddelen av de kråkfåglar han såg på sitt träda var råkor med inslag av kråka och kaja.

Ollonborrgruppen innefattar inte bara den vanliga ollonborren utan också den snarlika och mer spridda kastanjeborren och den något mindre och utspärrat håriga pingborren där den senare genom sin stora individrikedom kan orsaka stor skada på lövträd och buskar. Även dessa är "skymningsvärmare". Men det finns ytterligare en medlem, trädgårdsborren, som är den minsta men vackraste skalbaggen i



*Den c:a 8-12 mm stora trädgårdsborren men sin vackert metallgröna framkropp och brunröda täckvingar (Andreas Eichler).*



*Pingborren (14-20 mm) är vår mest spridda medlem av ollonborrgruppen. (©entomart)*

gruppen. Den är oerhört vanlig i våra trädgårdar här i Röstångatrakten. Knappast någon kan ha undgått att se den i högsommartid då den svärmar i solskenet. Den gläds också åt våra praktfulla trädgårdsblommor där den med förtjusning äter av kronbladen. Särskilt föredrar den rosor där den ofta ses i blommorna.

Artikeln i Skånes Allehanda år 1883 där lantbrukare Ohlsson beskriver sina bekymmer med ollonborreinvasionen och den hjälp han fått av medlemmar av kråkfåglarna har bidragit till att vi nu är mer bekanta med ollonborrgruppens medlemmar, dess uppträdande som skadedjur men också deras närhet till oss här i Röstångabygden och att vi faktiskt lever "sida vid sida" med dess fyra medlemmar ollonborren, kastanjeborren, pingborren och trädgårdsborre.

*Gunnar Andersson, Stig Pettersson*

---